

## Psychometrické pojetí osobnosti – Big Five „Velká pětka“ základních psychologických dimenzí

Jedním z cílů psychologů, kteří se zabývají lidskou osobností a její strukturou, bylo zjistit, zda existují určité základní psychologické vlastnosti, jimiž by bylo možné osobnost popsat a porovnat napříč různými kulturami, etniky a státy.

Lewis R. Goldberg zkoumal, jaké osobnostní charakteristiky se vyskytují ve slovnících v různých jazycích napříč různými kulturami a státy. Vybral univerzální povahová označení a následně se je pokusil zobecnit. Touto cestou dospěl k pěti základním osobnostním vlastnostem (k tzv. Velké pětce). Tyto vlastnosti podle něj tvoří kontinuum se dvěma opačnými póly:

- *Neuroticismus – emoční stabilita*
- *Extraverze – introverze*
- *Otevřenost (vůči novým zkušenostem a poznatkům) – uzavřenost*
- *Přívětivost (vůči druhým lidem) – sociální odtážitost*
- *Svědomitost – nesvědomitost*

V 80. letech tyto charakteristiky rozpracovali do dílčích projevů američtí autoři McCrae a Costa (1986). Na jejich základě sestavili otázky do dotazníku (osobnostního inventáře), označeného **NEO** podle prvních písmen prvních tří sledovaných vlastností (Cakirpaloglu, 2012).

Příklady vytvořených položek v dotazníku NEO (Big Five) na dimenze *neuroticismu* a *extraverze*:

### Položky na NEUROTICISMUS

- Obvykle si nedělám starosti (*kóduje se obráceně*)
- Často se cítím horší než ostatní
- Raději bývám sám než ve společnosti

### Položky na EXTRAVERZI

- Mám rád(a) kolem sebe hodně lidí
- Snadno se rozesměji
- Jsem rád(a) tam, kde se něco děje

Úkolem dotázaných osob je uvést na pětistupňové škále, do jaké míry je každý z uvedených výroků pro ně výstižný (*nesouhlasím – spíše nesouhlasím – nevím – spíše souhlasím – souhlasím*). Získaná data autoři podrobili statistickým výpočtům (korelacím a faktorové analýze) a touto cestou dospěli k pětifaktorové struktuře, která odpovídá výše uvedeným vlastnostem L. Goldberga (srov. Svoboda et al., 1999).

Uvedení autoři a jejich pokračovatelé postupně v dalších letech získali pomocí tohoto dotazníku reprezentativní soubory z mnoha zemí světa. Díky nim ověřili, že zvolená struktura pěti základních dimenzí je stabilní napříč jednotlivými zeměmi i napříč různými věkovými skupinami.

Osobnostní rysy tedy představují poměrně stabilní vlastnosti konkrétních lidí. Jsou z větší části založeny na temperamentu (zejména extraverze a neuroticismus). Jsou do značné míry vrozené, ale do jisté míry jsou dány i vnějšími vlivy (výchovou, kulturou a společností). Platí, že čím jsme

mladší, tím je větší možnost tyto rysy ovlivňovat (volně podle Cakirpaloglu, 2012).

U nás se teorií Big Five zabývá především brněnská psycholožka M. Hřebíčková, která v 90. letech provedla podobnou lexikální analýzu povahopisných označení jako výše uvedený Goldberg. Osobnostní inventář NEO je v současnosti nejpoužívanější metodou k měření osobnosti. Je využíván především ve výzkumu a při hodnocení osobnosti u běžné (neklinické) populace.

Je třeba doplnit, že **teorie Big Five je jen jednou z mnoha variant, jak je možné strukturovat osobnostní rysy**. Jiní autoři dospívají jinými přístupy (zkoumáním jiných charakteristik) k jiným počtům základních osobnostních dimenzí: např. R. Cattell jich svými výpočty získal 16, zatímco H. Eysenck pouze tři (neuroticismus, extraverteze a psychoticismus) – více viz Vágnerová, Základy psychologie osobnosti.